

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تاملی در سیره اجتماعی امام صادق(ع)

سبک زندگی امامان معصوم از جمله امام صادق(ع) شامل حوزه شخصی و فردی و اجتماعی است. همان طوری که آنان در خلوت خدا رفتاری را به ما می آموزند که موجب کمال یابی ماست. در جلوت خلق نیز بر آن هستند تا راه کمال را به ما بیاموزند. حجم عظیمی از رفتار اجتماعی ایشان را می توان در احادیث و روایات یافت، اما بیان همه آنها امکان پذیر نیست و تنها به برخی از آنها به صورت فهرست وار اشاره می شود.

۱- رسیدگی به نیازمندان

از جمله فعالیت های اجتماعی امام صادق(ع) همانند همه معصومان(ع) بر اساس آموزه های وحیانی قرآن، رسیدگی به نیازمندان بود.

هشام بن سالم از یاران آن حضرت می گوید: چون پاره ای از شب می گذشت امام صادق(ع) کیسه ای انباشته از پول و نان و گوش بر دوش می کشید و به سراغ نیازمندان شهر مدینه می رفت و بین آنان تقسیم می

کرد و آنها هیچ گاه او را نمی شناختند و چون امام درگذشت و این بخشش ها قطع شد فهمیدند آن شخص امام صادق(ع) بوده است. [۱]

همین سیره کمک خالصانه به محرومان و انفاق به صورت ناشناس، در سیره امامان معصوم از جمله امام علی(ع) و حسنین(ع) و امام سجاد(ع) و امام باقر(ع) نقل شده و وجود داشته است. البته مردم زمانی متوجه این خدمت رسانی می شدند که امام(ع) به شهادت می رسید و آنگاه معلوم می شد که این حمایت ها از سوی حضرت بوده است.

۲- احسان و اکرام

احسان و اکرام به دیگران در دستور کار آن حضرت(ع) بود. این بخشش چنان گسترده می بود که حتی به ایثار می رسید و ایشان نیز چون پیشوایان معصوم(ع) دیگر، خود را به رنج می افکند و ایثار می کرد؛ چنانکه در آیات ۵ تا ۱۲ سوره انسان درباره اهل بیت عصمت و طهارت(ع) آمده است. سخاوت و احسان و اطعام، از فضیلت های اخلاقی است که در پیامبران و اولیای الهی تجلی یافته است. حضرت ابراهیم(ع) هم پیوسته سر سفره خودش مهمان داشت. برخی به خاطر بخل و خست نفس، اهل

طعام و مهمان نوازی نیستند. بعضی هم دوست دارند همیشه مهمان بر سر سفره آنان بنشینند و میان این دو گروه، فاصله بسیار است. امام صادق(ع) از جمله آنان بود که علاقه داشت در غذا و طعام خود دیگری را شریک کند و از تنها خوردن پرهیز داشت.

مفضل یکی از یاران امام صادق(ع) می گوید از آن حضرت شنیدم که می فرمود: هیچ غذایی نمی خورم مگر اینکه دوست دارم انسان دیگری نیز در خوردن غذا با من همراه شود.[۲]

۳- تلاش برای کسب رزق حلال

انسان نباید سربار مردم باشد. باید خود تلاش کند تا رزق و روزی حلال را کسب نماید. امام صادق(ع) با کشاورزی برای روزی حلال تلاش می کرد. چنانکه در این باره فرمود است: من در برخی زمین های کشاورزی ام کار می کنم تا حدی که عرق می کنم، در حالی که افرادی هستند که به جای من کار کنند و مرا از کار کردن بی نیاز کنند، ولی من کار می کنم تا خداوند بزرگ بداند که من برای روزی حلال تلاش می کنم.[۳] باید توجه داشت که کار و تلاش برای زندگی هیچ منافاتی با عبادت ندارد؛

زیرا در روایات است که عبادت، ده قسم است که نه قسم آن طلب روزی حلال است. نگاه اسلام به کار و تولید و فعالیت های اقتصادی، نگاهی مثبت و جهت دهنده است. پیامبر خدا(ص) دست کارگر را می بوسید تا نشان دهد که کار و تلاش برای تامین معاش خود و خانواده از راه حلال امری مقدس و ستودنی است. کار، عار نیست، بلکه بیکاری و تن پروری ننگ و عار است. طبق حدیث نبوی، خداوند، جوان بیکار را دشمن می دارد.

۴- امر به معروف و نهی از منکر

از وظایف هر مسلمان موعظه دیگران و نصیحت خویشان است. در قالب موعظه دعوت به پرهیزکاری و امر به معروف و نهی از منکر انجام دهد و مردم را به خیر و نیکی و ترک گناه و بدی بخواند. امام صادق(ع) خود این گونه عمل می کرد. البته در جایی که مرافعه و دعوایی است گاه لازم است با صدای بلند آنان را به آرامش و تقوا دعوت کرد. در سیره و سبک زندگی آن حضرت(ع) این روش نقل شده است. غیاث بن ابراهیم می گوید: امام صادق(ع) هرگاه به گروهی می گذشت که مشغول دعوا بودند، از آنان نمی گذشت مگر آنکه سه بار با صدای بلند به آنها خطاب می کرد:

از خدا پروا کنید. [۴] باید توجه داشت، نزاع و دعوا میان افراد، اغلب ریشه در بی تقوایی دارد. اگر تقوا حاکم باشد، نه کسی به دیگری ظلم می کند، نه فحش و ناسزا می دهد و نه حق دیگران را ضایع می کند. در نتیجه، زمینه ای برای خصومت و نزاع باقی نمی ماند. در صورت بروز نزاع، باز هم تقوا سبب می شود دعوا حل شود و نزاع ادامه نیابد. به این سبب، امام، اهل دعوا را به تقوا دعوت می کرد، تا خدا را در نظر داشته باشند. رفتار امام، به ما می آموزد که نسبت به ناهنجاری ها بی تفاوت نباشیم و در حد توان اصلاح کنیم.

سفارش اصحاب برای کارهای خیر از جمله اموری است که در روایات بسیار نقل شده است. به عنوان نمونه ابن سعد از دی می گوید: بیشترین چیزی که امام صادق (ع) ما را بدان سفارش می کرد نیکوکاری و پیوند با خویشاوندان (صله رحم) بود. [۵]

تأکید بر نیکی و احسان و صله رحم، از آن روست که رابطه ها را تقویت می کند و موجب رضای الهی است.

۵- حضور در فعالیت های ورزشی

حضور در اجتماع و همراهی با مردم روحیه آدمی را افزایش می دهد و بسیاری از بیماری ها را از میان می برد. برخی از ورزش ها از جهات گوناگون مفید فایده است. امام صادق(ع) خود در مسابقات حاضر می شد و اقدام به فعالیت ورزشی می کرد. حفص البختری یکی از اصحاب امام می گوید: امام صادق در مسابقه تیراندازی و اسب سواری حاضر می شد. [۶]

۶- تربیت کودکان

اهتمام به خانواده و تربیت کودکان بسیار مهم است. این تربیت باید از کودکی آغاز شود. توجه به امور عبادی چون نماز و روزه زمینه ساز تربیت بندگی و اخلاقی کودک است. تربیت دینی کودکان، وظیفه پدران و مادران است. والدین در مقابل «تربیت دینی» فرزندان خود مسئولند و تکلیف آنان فقط در تأمین غذا و لباس و لوازم تحصیلی و امکانات رفاهی خلاصه نمی شود و یکی از حقوق فرزندان بر عهده والدین، آموزش دین و قرآن است. از امام صادق(ع) برای ما نقل شده است: آن حضرت کودک «نابالغ» را در ماه رمضان به روزه گرفتن فرمان می داد و چون تشنگی و گرسنگی بر کودک غلبه می کرد به او فرمان می داد روزه اش را افطار کند. [۷]

۷- عمل، پیش از سفارش دیگران

امامان معصوم (ع) پیش از دعوت دیگران به کاری خود اقدام می کردند و در هر کار نیک سبقت و سرعت می جستند. این گونه است که برخی از اعمال را حتی دیگران نتوانستند انجام دهند؛ زیرا حکم آن تغییر کرده است. داستان صدقه پیش از نجوا با پیامبر (ص) و عمل حضرت امام علی (ع) که در آیات قرآنی بیان شده خود گواهی بر آن است. داستان «رطب خورده یکی منع رطب کند» نیز از پیامبر (ص) مشهور است. امام صادق (ع) (به شیعیان) فرمود: به خدا سوگند من شما را به چیزی دستور نمی دهم مگر آنکه خود را نیز بدان فرمان می دهم پس بر شما باد که تلاش و کوشش کنید. [۸]

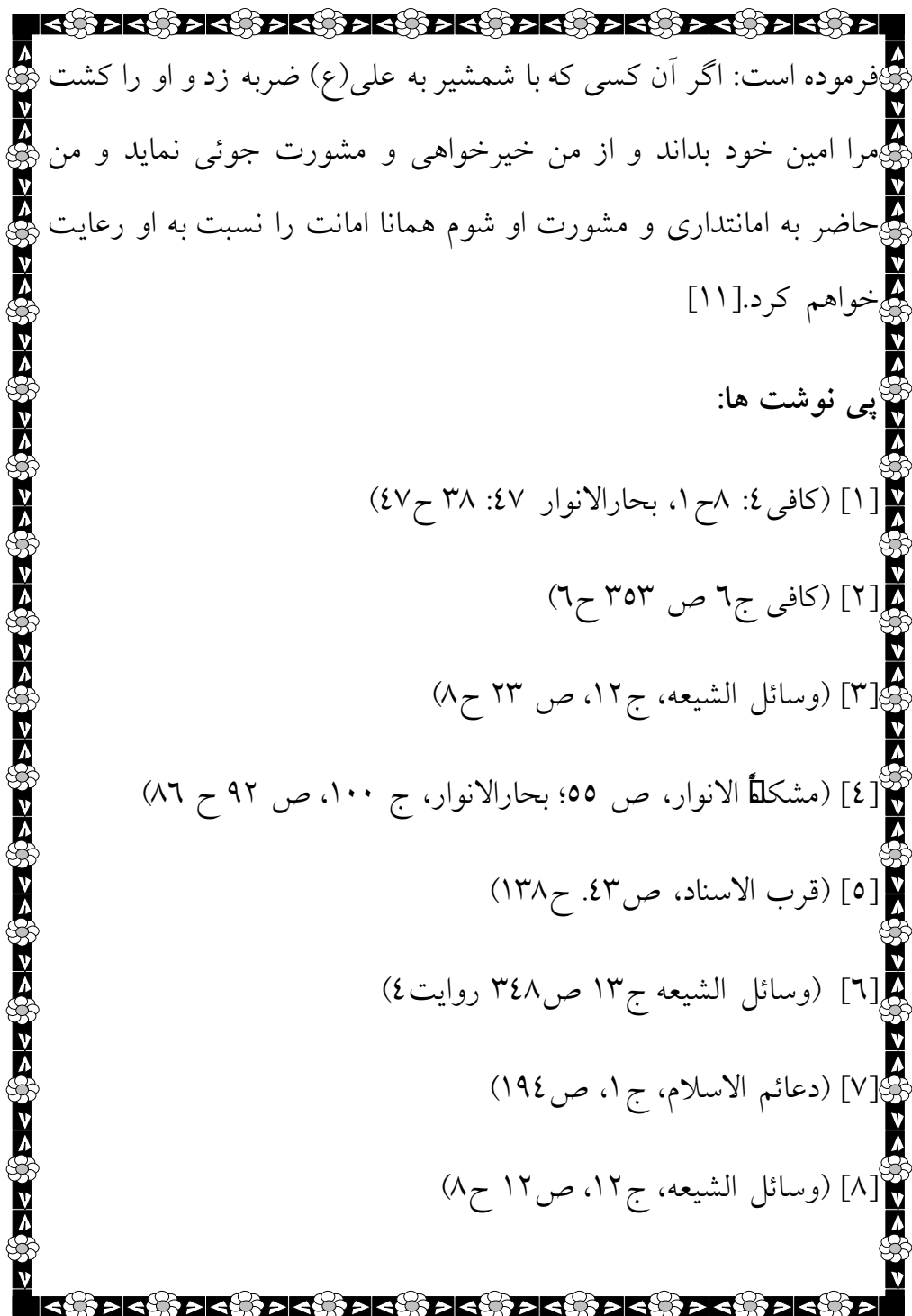
همچنین انسان پیش از آنکه دیگران را با سخن دعوت به کار نیک کند با عمل و انجام کار نیک آنان را به آن دعوت کند. امام صادق (ع) در توصیه خود فرمود: «مردم را با عملتان دعوت کنید، نه با زبانتان». [۹] مسئولان و مربیان و مبلغان باید خودشان پیشتاز در عمل به چیزی باشند که دیگران را به آن فرا می خوانند. این تبلیغ عملی، بسی مؤثرتر از تبلیغ زبانی است. به قول سعدی: «دو صد گفته، چون نیم کردار نیست».

۸- حَقْگویی

حَقْگویی در همه حال پسندیده است و به تعبیر پیامبر(ص) برترین جهاد، سخن حق و عدل در برابر پیشوای ستمگر است. امام صادق(ع) نیز فرمود:
از من می خواهند که حق را نگویم، به خدا سوگند همواره حق را خواهم
گفت تا هنگامی که مرگ به سراغم آید. [۱۰]

۹- امانتداری

در آیات و روایات بر امانتداری تأکید شده و آن را از جمله اصول نخستین اخلاق انسانی و اجتماعی برشمرده اند. در آموزه های دینی آمده است که در مسلمانی یک شخص، به نماز و روزه زیاد او نگاه نکنید، بلکه به صدق و امانتداری او بنگرید. در واقع، معیار مهم مسلمانی، صداقت و امانت است. پیامبر خدا(ص) پیش از بعثت، به «محمد امین» مشهور بود، حتی مشرکان هم به امانت و صداقت او ایمان و اعتماد داشتند و اموال خود را نزد او امانت می سپردند. اگر امام صادق(ع) امانت داری خویش را حتی نسبت به قاتل امام علی(ع) ابراز می دارد، توجه دادن به اهمیت این خصلت اخلاقی است. امام صادق(ع) در بیان اهمیت و ارزش امانتداری

فرموده است: اگر آن کسی که با شمشیر به علی (ع) ضربه زد و او را کشت
مرا امین خود بداند و از من خیرخواهی و مشورت جوئی نماید و من
حاضر به امانتداری و مشورت او شوم همانا امانت را نسبت به او رعایت
خواهم کرد. [۱۱]

پی نوشت ها:

[۱] (کافی ۴: ۸ح ۱، بحارالانوار ۴۷: ۳۸ ح ۴۷)

[۲] (کافی ج ۶ ص ۳۵۳ ح ۶)

[۳] (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۳ ح ۸)

[۴] (مشکله الانوار، ص ۵۵؛ بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۹۲ ح ۸۶)

[۵] (قرب الاسناد، ص ۴۳ ح ۱۳۸)

[۶] (وسائل الشیعه ج ۱۳ ص ۳۴۸ روایت ۴)

[۷] (دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۱۹۴)

[۸] (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۲ ح ۸)

[٩] (كافى، ج ٢، ص ٧٨)

[١٠] (رجال الكشى، ص ٦٠١ ح ١١٢١)

[١١] (كافى، ج ٥، ص ١٣٣ ح ٥)